

Stavby nebo budovy se stávají historicky cennými z několika důvodů. Buď pouhým stářím, nebo svým místem ve vývoji architektury, či jako symbol určitého začínajícího nebo dovršeného procesu. Ničím podobným se nemůže pyšnit Národní dům v Karlíně. Historického významu se mu dostalo až zvenčí. Z tisíce akcí, jež se odehrály v jeho zdech, jej do historie pozvedla událost jediná — Ustavující sjezd KSČ.

Zrod KSČ představuje jeden z nejdůležitějších mezníků v dějinách československého dělnického hnutí a v dějinách našich národů a státu. Komunistická strana se zrodila z revoluční vlny zvednuté Říjnovou revolucí, ze zápasů dělnické třídy s buržoazií a ze zklamání nad postupem a zradou pravicových vůdců dosavadní dělnické strany — sociální demokracie po první světové válce. Ustavením KSČ byl v naší zemi položen základ strany nového typu, opírající se o zásady marxismu-leninismu, schopné vést dělnickou třídu a lid do vítězného boje za svržení kapitalismu a vybudování socialismu.

Ustavujícím sjezdem se skončila dlouhá etapa příprav, formování a splývání českého, slovenského a zakarpatskookrajinského revolučního dělnického hnutí v jednotnou KSČ. Budeme-li sledovat tuto cestu jenom v Praze, projdeme řadu míst, než se dostaneme k Národnímu domu v Karlíně. Od založení časopisu Sociální demokrat ve Spálené ulici a ustavení Marxistického sdružení v domě Kamenný beránek na Staroměstském náměstí na jaře roku 1919 až po shromáždění sociálně demokratických důvěrníků u Zábranských a XIII. sjezd sociální demokracie na podzim roku 1920, na němž se levice ustavila v samostatnou stranu. Konal se v samém středu města, ve Smetanově síni Obecního domu. Však to bylo také naposledy, kdy se sjezd revolučního dělnictva konal v reprezentačním domě pražského měšťanstva. Když bylo revoluční dělnictvo v prosinci roku 1920 oloupeno o Lidový dům v Hyberské ulici, hnutí jako by bylo vytlačeno ze středu města. V centru se marxistická levice ještě uchytila svým sekretariátem Na Perštýně a vydáváním Rudého práva v Grafii v Myslíkově ulici, ale většina akcí a událostí se po porážce prosincové generální stávky odehrávala v prostoru za bývalými hradbami.

Celostátní konference zastupitelstva levice Československé sociálně demokratické strany se začátkem ledna 1921 sešla v hotelu Gráf, nyní Kriváň, na náměstí I. P. Pavlova. Mládež české sociální demokracie konala svůj poslední sjezd v únoru roku

1921 ještě v hotelu Central v Hybernské ulici, ale slučovací sjezd mládeže z celé republiky, který se stal ustavujícím sjezdem československého komsomolu, se tajně sešel až v Břevnově. K ustavení Federace dělnických tělocvičných jednot došlo začátkem května v Národním domě na Vinohradech.

Karlínský Národní dům se dostal ke své slávě celkem náhodně. Snad by někdo chtěl hledat symboliku v tom, že sjezd se sešel na periférii, tam, kde začínají průmyslové a dělnické čtvrti východního sektoru města s vyspělým proletariátem. Blízko oné obrovské tepny, Královské třídy, která prorůstá tři průmyslové čtvrti a spojuje Vysočany, Libeň a Karlín, ty „ruce velké Prahy“, řečeno slovy spisovatelky a básnířky,¹ s jejím historickým srdcem. Skutečnost je však prostší.

Původně byl sjezd svolán na 26.—28. března 1921 do Národního domu na Smíchově. Konference zastupitelstva levice československé sociální demokracie, které se zúčastnili i zástupci německého, maďarského a ukrajinského revolučního dělnictva a která se konala dne 6. března U Zábranských v Karlíně, však rozhodla o odložení sjezdu na 14.—16. květen. I když byl návrh zdůvodněn především finančními těžkostmi, byly hlavní příčinou odkladu zřejmě ideově politické problémy. Vždyť diskuse o jednadvaceti podmínkách Komunistické internacionály se dosud dostatečně nerozvinula a zaostávala i agitační a organizační příprava sjezdu.

Dne 10. května přineslo Rudé právo oznámení sekretariátu strany, že sjezd se bude odbývat v Národním domě v Karlíně, „kde není dostatek místa a i delegáti budou tím značně trpěti. Proto pořadatelstvo sjezdu upozorňuje soudruhy, že tentokrát nelze vydávati vstupenky pro hosty“. Časopis modráčkovců „28. říjen“, nepřející založení nové strany, v tom chtěl vidět příčiny jiné než nedostatek místa.²

Pohleďte ale jen na známou fotografii pléna sjezdu. Za sedícími účastníky je vzadu u stěny s pověšenými klobouky ještě řada stojících. Pozváni mohli být pouze členové poslaneckého klubu, zástupci bratrských stran a novináři. „Sami litujeme nejvíce, že nebylo možno opatřit místnost větší, neboť nepřipustění hostí je i nám samým nevýhodou.“³ Nebylo co skrývat. Naopak, co se na sjezdu odehrálo a usneslo, bylo třeba co nejvíce rozšířit. O příčinách, proč se nepodařilo získat prostornější sál, se dnes můžeme jen domýšlet. Sledujeme-li Rozpočty města Karlína, jež jsou k dispozici, to je na léta těsně před první světovou válkou a na jejím počátku, zjistíme u Národního domu stále stoupající položku daně činžovní a výdělkové i položku vytápění, osvětlování, pojištění a jiné dávky oproti klesajícím příjmům. Snad i tato čísla mohla vést k tomu, že sál byl pronajat i bolševikům.

XIV. sjezd Čs. sociálně demokratické strany dělnické byl zahájen v sobotu 14. května 1921 ve čtvrt na jedenáct dopoledne obvyklou předporadou. Na ní byl schválen program a jednací řád sjezdu a zvoleno jeho předsednictvo. Byla podána zpráva organizační, pokladní, zpráva tiskového výboru a ústředních stranických novin, zpráva kontrolní komise a parlamentního klubu. Diskuse k předneseným zprávám byla vzhledem k rozsáhlému programu jen krátká.

Sál byl vyzdoben prostě a jednoduše. Před jevištěm a po jeho stranách stály

V Národním domě v Karlíně (NKP, čp. 14, Hybešova 10) se konal ve dnech 14.—16. 5. 1921 Ustavující sjezd KSČ

přenosné ozdobné stromky v dřevěných květináčích. Podlouhlý předsednický stůl v popředí byl potažen červeným sukem.⁴ Za sedmičlenným předsednictvem byli vzadu na jevišti ještě novináři. Nejen ze stranických časopisů, ale i z měšťáckých listů. Na levé straně před předsednickým stolem stál zřasený rudý prapor, na pravé straně na podstavci Marxova bysta. Vedle ní pak malý kulatý stolek pro Václava Vacka, který byl nepostradatelným a neúnavným stenografem i všech dalších sjezdů. Václav Vacek se v jedné své poválečné vzpomínce zmiňuje o obrazech Marxe, Engelse a Lenina v čele sálu, ale ty nejsou nikde jinak doloženy a jejich umístění je také málo pravděpodobné.

Druhého dne, v neděli, zahájil sjezd jednání v půl deváté. Vedle pozdravných projevů byl hlavním bodem programu a celého sjezdu přístup ke III. internacionále. Hlavní referát přednesl Bohumír Šmeral. V úvodu zrekapituloval dosavadní vývoj levice a osvětlil její zvláštnosti na cestě ke Komunistické internacionále, zejména její metodu budování komunistické strany. Byla to metoda pozvolného dobývání

sociálně demokratické strany, jež spočívala v tom, že malé revoluční jádro zůstávalo ve staré masové straně, aby ji ovlivňovalo komunistickými myšlenkami a získalo pro ně většinu členstva. V další části Bohumír Šmeral rozebral objektivní situaci, postřehl začátek odlivu revoluční vlny a vyvodil nové taktické závěry. V závěru pronesl ona známa slova o tom, že „jsme více než politická strana. Jsme předvoj nového života. Tvoříce nové poměry, chceme tvořit také nové lidi.“⁵

Na Šmeralovo vystoupení se zachovala výstižná vzpomínka: „Referát soudruha Šmerala poslouchali delegáti se zatajeným dechem. Venku bylo teplo, v sále dusno, ale nikdo se ani nehýbal.

Šmeral svůj referát tentokráte četl. Měl jej napsán na čistém rubu jakýchsi map vytištěných na bílém křídovém papíře. Ale jak četl! Bylo vidět, že je cele zaujat vášnivou obžalobou buržoazie, politiky pravice, ale současně neochvějným přesvědčením, že pravda a budoucnost jsou na naší straně.

Před předsednictvem sjezdu byla volná židle, na kterou Šmeral usedl, aniž na vteřinu přerušil svou řeč. Na vedlejší židli si pověsil kabát. Když dočetl část, kterou měl v ruce, vstal a za řeči vytáhl z náprsní kapsy kabátu další část a usednuv, pokračoval ve čtení. Šmeralovy formulace, i přímo básnické výrazy, jeho zvláštní hluboký hlas posluchače přímo fascinovaly.“⁶

Po Šmeralově referátu a koreferátu J. Doležala se hlasovalo. Pro rezoluci o bezpodmínečném přistoupení ke III. internacionále a přijetí nového názvu zdvihlo ruku 562 z 569 přítomných delegátů. XIV. sjezd Československé sociálně demokratické strany dělnické (levice) se tedy stal Ustavujícím sjezdem KSČ. Sjezd splnil své poslání. Dovršil proces přechodu revolučního proletariátu Československa na pozici Komunistické internacionály. Uskutečnil ideové i organizační sjednocení české marxistické levice se slovenskými, maďarskými, zakarpatskokrajinskými a německými komunisty ze Slovenska. Zbývalo sjednotit se s ostatními skupinami, zejména s německou sekcí KSČ.

Poslední den byl věnován diskusi a volbám nových stranických orgánů. Václav Vacek nezachytil v zápisu jednání jenom průběh sjezdu, ale v pozdější vzpomínce i jeho atmosféru: „Celým sjezdem vládla jedna vůle, jedna myšlenka: rozbít okovy vykořisťování a společně v jedné velké frontě pracujících, zejména dělníků a rolníků, po vzoru ruských soudruhů zbavit svět a lidstvo kletby kapitálu. Bouře souhlasu se zdvihla, když bylo v neděli 15. května v odpoledních hodinách přijato zásadní usnesení přistoupit ke III. internacionále. Nadšení a vlna souhlasu se zdvihla opět v pondělí 16. května, kdy byla přijata a odeslána naše oficiální přihláška do této internacionály v Moskvě.“⁷

Karlínský Národní dům patřil do řady společenských středisek bývalých pražských předměstí. Je menší než Národní dům na Vinohradech a na Smíchově, ale zase výstavnější než v Nuslích nebo na Žižkově. Karlín je sice nejstarším pražským předměstím, ale na město byl povýšen až počátkem našeho století. V projektech výstavby tzv. Nového Karlína se pamatovalo i na zeleň — byly založeny rozlehlé Kaizlovky,

Plénium Ustavujícího sjezdu KSČ

B. Šmeral při projevu na Ustavujícím sjezdu KSČ

dnešní Hakenovy sady. Do jejich čela byl volně umístěn Národní dům, který se stával neodmyslitelným výrazem městské reprezentace. Na jeho postavení se usnesla městská rada v Karlíně v roce 1907. Měl umožnit konání větších společenských podniků. Se stavbou na bývalé malé louce Invalidovny se započalo v březnu roku 1910 a již 1. května 1911 byla otevřena restaurace v přízemí.

Plakát na schůzi
do Národního domu v Karlíně

Budovu projektoval stavební rada Josef Sakař, postavil architekt Otakar Nekvasil. Je to volně stojící třípodlažní objekt ve slohu secese či posecesního klasicismu, pročleněný rizality a výškově odstupněný. Spoře je doplněn plastikou výzdobou Antonína Štrunce a Oldřicha Rákosníka. Místní patrioté zdůrazňují, že řemeslné stavební práce a vnitřní zařízení bylo provedeno až na malé výjimky karlínskými živnostníky. Náklad na stavbu činil 460 000 a na vnitřní zařízení 50 000 korun. Stavba Národního domu, která dokumentovala povýšení na samostatné město, je poslední velkou a významnou stavbou Karlína až do šedesátých let. Karlín se stal součástí Velké Prahy od 1. ledna 1922. Ustavující sjezd KSČ se tedy nekonal ještě v Praze. Je to konečně zdůrazněno i v titulu protokolu sjezdu, „který se konal v Karlíně“.

Uvnitř budovy je monumentální tříramenné schodiště, z jehož podesty je přístup na balkón v průčelí, pod nímž je podjezd s hlavním vchodem. Jaká byla původní vnitřní dispozice? V přízemí byla restaurační místnost s kavárnou, hernou a kuželníkovou síní. V suterénu kuchyně, „lidová“ restaurace s vinárnou a zimním kuželníkem. V prvním poschodí byl velký sál o ploše 210 m² s jevištěm 50 m². Dále pak chodby, šatna, dvě přilehlé místnosti a malý sál. Oba sály mohly být propojeny v jeden celek, nebo se jich mohlo používat odděleně. Ve druhém poschodí bylo pět lóží, galerie, spolkové místnosti (původně pro Měšťanskou besedu v Karlíně) a byt restaurátora. K budově přiléhaly dvě verandy přístupné přímo z restaurační zahrady a nad nimi dvě terasy. Schodiště je obloženo sliveneckým mramorem a bylo projektováno tak, aby sloužilo také pro divadlo, které se k budově mělo přistavět a pro něž bylo rezervováno místo zatím upravené jako sad. Zahrada pojala dva tisíce návštěvníků a byla spojena se sady. Dům měl elektrické osvětlení, vytápěl se parou a teplým vzduchem.

Slavnostní otevření v neděli 18. června 1911 uspořádala pod protektorátem městské rady Měšťanská beseda v Karlíně za účasti všech karlínských spolků a korporací. Výčet účastníků slavnosti z řad karlínské a pražské honorace by byl dlouhý. Zajímavější je, že proslov napsal básník Adolf Heyduk a Orchestrální sdružení řídil Otakar Ostrčil. Čistý výtěžek slavnosti činil přes tři tisíce korun a byl určen Ústřední matici školské.⁸

Místní noviny nezakrývaly, že dům jako důstojné společenské středisko nové části Karlína byl postaven po vzoru ostatních předměstských obcí, zejména Smíchova, Vinohrad a Nuslí. Dům sám byl nazýván prostě restaurační budovou města Karlína, nebo Národním či řidčeji i Obecním domem.

Národní dům v Karlíně nepatřil v předmnichovské republice ke shromaždištím, která byla komunisty často používána. Přesto Ustavující sjezd tu nebyl jejich akcí jedinou. Například 23. prosince 1928 se v něm konala první část konference pražského kraje KSČ, na níž referoval o československé otázce na VI. kongresu Kominterny Klement Gottwald. Komunistická strana zde pořádala i některé předvolební schůze. Konalo se tu i jedno zasedání V. sjezdu KSČ, který probíhal tajně na několika místech. Je to jediné místo, které máme bezpečně doloženo. Národní dům v Karlíně je zaznamenán přímo ve sjezdovém protokole. Třetího dne, 20. února 1929, považovalo předsednictvo sjezdu za vhodné připomenout, že ve stejném sále se konal Ustavující sjezd strany.

Vnitřní dispozice Národního domu v Karlíně se od konání historického sjezdu změnila, a to zejména velký sál. Slouží novému účelu. Nyní je v něm hudební studio Československého rozhlasu s nahrávacím zařízením. Dnes bychom se asi více rozmýšleli dát souhlas k akustickým a stavebním úpravám. Jedině velká klenutá okna zůstala nedotčena. Nechráníme však v tomto případě památku architektury, ale ideové hodnoty s ní spjaté. Ty připomíná a vyjadřuje prostá kamenná deska venku na domě, zasazená u příležitosti 30. výročí vzniku KSČ:

„V této budově se konal ve dnech 14. až 16. května 1921 Ustavující sjezd Komunistické strany Československa. Zde byla založena revoluční strana dělnické třídy, která dovedla pracující Československa k vítězství“.

Budova Národního domu v Karlíně (čp. 14) byla zapsána v roce 1964 do Státního seznamu nemovitých kulturních památek jako památka, jejíž hodnota je dána vztahem k významné historické události. Pro mimořádný význam této události v dějinách naší vlasti pak byla v roce 1978 vyhlášena národní kulturní památkou.

Poznámky

- ¹ Pujmanová, M.: Hra s ohněm.
- ² 28. říjen, 10. května 1921.
- ³ Rudé právo, 10. května 1921.
- ⁴ 1921. Vzpomínky na vznik KSČ (J. Wagsteinová), Praha 1962, str. 327.
- ⁵ Protokol Ustavujícího sjezdu Komunistické strany Československa, který se konal v Karlíně 14.—16. května 1921, Praha 1921, str. 151.
- ⁶ Hájek, R.: Za námi cesta neschůdná, Praha 1966, str. 62 a 63.
- ⁷ Nová Praha, r. 1951, str. 213 a 214.
- ⁸ Schaffer, K.: Paměti Měšťanské besedy v Karlíně 1861—1912, Praha 1914; Pražský ilustrovaný kurýr, 20. června 1911; Karlínské listy, 24. června 1911.